

Alle nevrologers president

Johan Aarli er noe så sjeldent som et dannet menneske, entusiastisk anførende i så vel Norsk nevrolitterær klubb som Thomas Mann-akademiet. Han er en anerkjent forsker innen neuroimmunologi og har preget nevrologien på Vestlandet i en generasjon. Som «pensjonist» ble han bedt om å lede verdens nevroligforening. Den lavmælte kvinesdølen synes han vet for lite – om det meste.

Johan Aarli og kloke fru Gullborg – om hvem fremstående leger har sagt at hennes latter burde foreligge på blåresept – tar imot i låven, den lille, røde bygningen hvor tre sauer og to kyr så vidt holdt liv i Johans far og bestemor her i knudreheiene høyt over Kvinesdal. I dag huser låven velstand og vennlig overskudd.

Høyt over Sarons dal

Det serveres reker og vin, en parasoll på terrassen gir skygge for blid sørlandssol. Langt der nede i ettermiddagsskyggene ligger Sarons dal. Den karismatiske forkynneren Arild Edwardsen var skolekamerat og venn.

– Jo eldre jeg blir, desto bedre liker jeg å møte mennesker som er annerledes enn meg selv, som har et annet syn på tilværelsen. Det er da jeg utvikler meg og lærer noe. En lun energi klinger i den dannet avsløpne kvinesdalsdialekten.

Aarli liker å lære og har samlet mer kunnskap enn de fleste gjennom et 75-årig liv. Det ligger til slekten å stå på. – Min far var tre år da hans far døde. Bestemor var ganske ung og satt igjen alene med disse små jordlappene og en treåring. Hun lovet seg selv at de skulle unngå fattigkassen og at gutten skulle slippe å dra på gjeting, slik andre fattigunger måtte. Det klarte hun. Far plukket blåbær for å tjene til konfirmasjonsdress. Det var langt å gå gjennom skogen til skolen nede i bygda. Men han ble lærer, bodde åtte år i USA, skrev fem bind om Kvinesdals historie. Jeg beundrer min farmor, hun var en sterk person.

Presidenten

Farmor ville vært stolt av sønnesønnen. Som faren var han alltid best i klassen. Han ble overlege, professor og dekan ved det medisinske fakultet i Bergen. Karrieren

kulminerte med fire år som president i World Federation of Neurology (WFN) etter at han var pensjonert (2005–09). Den vennlige kvinesdølen viste seg som en internasjonal diplomat av rang.

– Mine forgjengere hadde drevet en del kjepphstrytteri for å få WHO til å omdøpe «mental health» til «brain health». Det

«Å stille diagnosen, det er legens oppgave. Og for å stille diagnosen må jeg i starten ha en avstand til det personlige ved pasienten, slik at jeg kan lese objektivt hva som skjer i hans nervesystem»

sluttet vi med, det skapte bare splid. I stedet fikk vi opprettet en WHO-divisjon for mental sykdom, rusmisbruk og nevrologiske forstyrrelser. Som nordmann var jeg utenfor mistanke om vestlig (les amerikansk) imperialisme og fikk god kontakt med kinesiske nevrologer, som da sto utenfor verdensforeningen og som heller ikke var ønsket velkommen av taiwanske kolleger. Det endte med at Kina ble medlem. Etter hvert utviklet de et nært samarbeid med Taiwan og Hongkong. Det var gledelig, sier han.

– Det viktigste var nok allikevel at vi sammen med WHO laget et «nevroligisk verdensatlas» som viste fordelingen av nevroligisk kompetanse i verdens land. Da fikk vi dokumentert et skremmende faglig underskudd mange steder, særlig i Afrika, hvor antall nevrologer i enkelte land var null. Vi regner fem som et minimum for å opprettholde et faglig nivå. Med denne dokumentasjonen i bunnen fikk vi i gang et arbeid for å rette på situasjonen i Afrika. Vi fikk gjennomslag for å legge bort faglig purisme og tillate dyktige og interesserte indremedisinere eller farmakologer å komme inn i den nevroligiske varmen i fattige land hvor de kunne gjøre nytte for seg. Det tror jeg har hatt en viss betydning.

Finkultur i Bergen

At det skulle gå godt for Johan Aarli, ville nok ikke overrasket dem som kjente ham tidlig. Han var alltid flittig og godt organisert, med et bredt interessefelt. Den unge Johan ville bli arkitekt, men lyttet respektfullt til en ekspert som i 1950 forklarte at det nå var bygd så mye i Norge etter krigen at det i mange år ville bli stillstand for arkitektene. Så ble det medisin, først i Oslo. I 1960 flyttet han til Bergen for å ta siste del av studiet der.

Allerede den gang var han finkulturelt avvikende. En informant forteller at han dagen før en noe motvillig avreise fra Oslo gikk på Nationaltheatret og så Pirandellos *Henrik IV* for å ruste seg til å tåle overgangen til et antatt tilbakestående Vestland. Men på Den Nationale Scene gikk samme stykke i en oppsetning med Claes Gill, og det måtte unge Aarli naturligvis straks se. «Og siden elsket han Bergen, for hvem kunne annet enn elske en by hvor Claes Gill sto på scenen?»

Foto Edvin Schei

Johan A. Aarli

Født 1936

- Avdelingsoverlege ved Nevrologisk avdeling, Haukeland universitetssykehus 1977–2006
- Professor ved Universitetet i Bergen fra 1977, nå professor emeritus. Forskningsfelt neuroimmunologi
- President World Federation of Neurology (WFN) 2005–09
- Initiativtaker til WFNs Africa Initiative og til kinesisk medlemskap i WFN
- Ridder av første klasse av St. Olavs orden

Aarli selv husker overgangen mer rosenrødt: – Det var en åpenbaring å komme til Bergen. Vi ble tatt imot med en varme vi ikke hadde kjent i Oslo, fakultetet ordnet til og med hybler for oss. Livet ble svært godt i denne deilige byen. Vi har fem barn og 15 barnebarn. Ektefellene veksler blick og smil under parasollen.

Blant avkommet er det selvsagt leger både i første og annet ledd. Barna husker en trygg barndom med hjemmeværende mor og hardtarbeidende far i et hjem hvor de per definisjon aldri var så syke at de ikke kunne gå på skolen, og hvor paracet var et ukjent fenomen.

Men å sette vaksiner på de små ble for sterkt for nevrologen. Da trådte tante Signe anestesilege til og far inntok rollen som trøstende engel.

Gode hjelpere

Johan Aarli steg raskt i gradene – disputerte, ble professor og avdelingsoverlege på Haukeland universitetssykehus. Han omtales som en drivende administrator, en effektiv leder som nok kunne dytte når det trengtes, men som oppnådde resultater. Sykehusets retningslinjer tilsa at ingen lege skulle inneha både professorat og avdelingsoverlegejobb, og ingen skulle fortsette i ledelsen etter fylte 67 år. Aarli gjorde begge deler.

Han bruker ikke store ord om seg selv, men trekker frem forbilder og hjelpere han har møtt underveis. – Det har vært mye flaks, det vil jeg si. Jeg har møtt gode mennesker som har hjulpet meg frem. Min første velgjører var professor Frøvig på Haukeland. Han rådet meg til å starte med

klinikken: «Du bør først lære faget, siden kan du forske. Det er vanskeligere å gå andre veien.» Det tror jeg fortsatt er riktig for de fleste. For meg kom det til å innebære at jeg alltid trivdes godt både som kliniker, underviser og forsker. Størst takk skylder jeg mikrobiolog og immunolog Olav Tønder. Han var den som lærte meg immunologi, han tok meg inn i varmen og ut i verden. Der møtte jeg andre fremragende kolleger, forteller han.

– Den store Sigvald Refsum, som den gang var president i verdensforeningen, tok meg under armen og sa jeg måtte passe på å ta kontakt med utlendinger, ikke bare holde meg til norske kolleger når vi var på kongress. Så det gjorde jeg, og dermed fikk jeg et nettverk over hele verden. Det har betydd mye. En av dem jeg har beundret mest, er Kári Stefánsson fra Island, som jeg forsket med en periode i Chicago. Han ble senere grunnlegger av det mye omtalte genetiske firmaet Decode. Han er kanskje det mest intelligente mennesket jeg har møtt – ukonvensjonell og kreativ, i hårfin balansering på normalitetens grense. Å forske hos ham skapte resultater som ville vært umulige å få til andre steder.

Aarli er en anerkjent kapasitet innen neuroimmunologi – en av hans tre bøker er et standardverk i faget. Opp gjennom årene er det blitt over 300 vitenskapelige artikler.

Det nevrologiske menneske

Den som spør Johan Aarlis venner hvem mannen er, slik jeg har gjort, får overalt de samme to stikkordene: Han er et vennlig menneske, og han elsker å lese, vite og samtale. Han har alltid lest noe nytt, noe *nytt* nytt, og har dyptpløyende kunnskaper om alt fra dendrologiske undersøkelser av vikingskipenes treverk til den engelske guttebokflygerhelten Biggles og rundetider fra skøytemesterskapene fra 1950- og 60-årene.

Han er en drivkraft i Norsk nevrologisk klubbe og initiativtaker til Thomas Mann-akademiet. Det siste er en losje for spesielt innviede som møtes månedlig over stivet duk, sølvtøy og treretters middag for å nyte en tekst av Thomas Mann og et glass god vin. – Vi erkjente på et tidspunkt at vi snakket og hygget oss mye, men ikke alltid husket hva vi hadde snakket om. Jeg foreslo at vi skulle finne et tema å knytte samtalen opp mot. Det var noe tilfeldig at det ble Thomas Mann, men det har vist seg å være et lykkelig valg. Han tåler å leses om og om igjen.

Diagnosen først

Intervjueren husker professor Aarli som en engasjert og velvillig, men litt distansert lærer som likte å illustrere epilepsiundervisningen med anekdoter fra litteraturhistorien. Undervisningsaksen var tydelig: Vi måtte lære å gjenkjenne sykdommene. Den enkelte pasient var for lærer og studenter kun en flyktig gjest i auditoriet, en tilfeldig bærer av det medisinen *egentlig* handler om – den fascinerende sykdommen. Aarli på kateteret avkreftet knapt stereotypiene om Nevrologen – den grundige, sykdomssenterte og objektiviserende legetypen med et hint av pedanteri.

– Hva er etter ditt syn betydningen av humanisme og kulturell dannelse i medisinen og for den enkelte lege? Hvor kommer legens empati og omsorg inn i bildet, i forhold til våre vitenskapelige og tekniske ferdigheter?

«I vårt beskjedne intellektuelle miljø er man forsiktig med å snakke om skjønnlitteratur i faglige sammenhenger»

– Jeg mener at spørsmålet «hvorledes skal jeg hjelpe deg?» må stilles etter at man har fått svar på «hva feiler det deg?». Å stille diagnosen, det er legens oppgave. Og for å stille diagnosen må jeg i starten ha en avstand til det personlige ved pasienten, slik at jeg kan lese objektivt hva som skjer i hans nervesystem.

– Diagnosen er en av hjørnesteinene i legens profesjon, det er klart. Men det er da flere? Kommer det ikke et «hva så» når diagnosen er avklart eller man ikke finner noen diagnose, som jo ofte er tilfellet? Og er ikke dette «hva så» det mest inntrengende anliggende for pasienten både før, under og etter utredningen?

– Jo, det er klart, pasienten trenger trøst og omsorg. Men der trenger jeg som lege hjelp fra andre, legens vurdering er ikke alltid den beste.

– Du har brukt mye av ditt liv til å pløye gjennom skjønnlitteratur og skaffe deg kunnskap om historie, samfunn, skjønnhet og det gode liv blant mennesker. Tror du det har gjort deg til en bedre lege?

Tenkepause. – Det er jeg usikker på. Jeg tror nok en lege som hadde brukt tiden til å lære seg nevrologi, ville vært dyktigere. – Med hva med dømmekraften, den praktiske visdom, som Aristoteles satte høyest blant de intellektuelle dydene og som gjør et menneske i stand til å bruke kunnskap og innflytelse med klokskap, på riktig måte, til riktig tid, i riktig sammenheng? Er ikke den nødvendig for en lege, både for å få til et samspill som gjør det mulig å stille diagnosen, og for deretter å kunne hjelpe den syke videre i livet? Og er ikke dømmekraften avhengig av at legen orienterer seg bredt i tilværelsen?

– Du er inne på noe... I vårt beskjedne intellektuelle miljø er man forsiktig med å snakke om skjønnlitteratur i faglige sammenhenger. Det blir ikke forstått, det buttrer vel mot janteloven... Men i utlandet er de ikke reddet for å sitere Shakespeare eller bruke historiske eksempler. Jeg tror det gir større mental fleksibilitet. Når det gjelder dette med person og diagnose, ser vi jo nær sammenheng innenfor de såkalt komplekse sykdommene med smerter, utmattethet osv. Jeg blir skuffet når man i nevrologiske miljøer ikke tar disse pasientene på alvor, ikke skaffer seg kompetanse. Det kan synes som om enkelte kolleger ikke orker å forholde seg til fenomener som overskrider de kategoriene vi liker å holde atskilt, som «kropp og sinn», «hjerne og erfaring». Vi må tenke nytt og være åpne, ikke tro at vi kan bestemme over terrenget og forme det etter våre mentale kart.

– Hva tenker du når du ser tilbake på livet, slik vi har gjort i denne samtalen?

– Det har blitt et godt liv, har det ikke, Gullborg? Han snur seg spørrende mot konen og får hennes bekræftende smil bak brillene. Han fortsetter, med en snev av innadvendt bekymring: – Ellers blir jeg mer og mer slått av hvor lite man vet, hvor mye kunnskap man burde hatt, men ikke har. Vesle vitet strekk ikkje til, som Vinje sa...

Edvin Schei

edvin.schei@isf.uib.no
Universitetet i Bergen